

In elke Smeagol schuilt een Gollum

Eric Rassin

Persoonlijkheidsstoornissen hebben iets mysterieus. Allereerst zijn ze diffuus en complex. Waar veel andere psychiatrische aandoeningen vrij nauwkeurig te definiëren zijn (zo is een spinnenfobie niet meer dan een irrationele en disfunctionele angst voor spinnen), is dat voor persoonlijkheidsstoornissen een stuk moeilijker. Probeer maar eens om in een of enkele zinnen uit te leggen wat een borderline persoonlijkheidsstoornis is. Op de tweede plaats zijn persoonlijkheidsstoornissen - waarschijnlijk vanwege hun complexiteit - relatief weinig onderzocht. Anders dan bij bijvoorbeeld angsten en stemmingsstoornissen zijn er dan ook weinig pasklare behandelvormen voor persoonlijkheidsstoornissen. Ten derde zag de American Psychological Association (APA, 2000) reden om persoonlijkheidsstoornissen niet te ver-

melden bij alle andere psychiatrische aandoeningen in de DSM-IV-TR, maar spendeerde er een aparte as aan: as II. Tot slot behelst de term 'persoonlijkheidsstoornissen' iets inherent ongrijpbaars: alsof een persoonlijkheidsstoornis niet te genezen is. 'Zo zit je nu eenmaal in elkaar.'

Van der Does schreef een boek van bescheiden omvang over persoonlijkheden en persoonlijkheidsstoornissen. Op pagina 10 beschrijft hij zijn doelgroep: 'studenten psychologie, geneeskunde of anderen die het thema persoonlijkheid bestuderen - voor hen kan dit boek een aanvulling zijn op een traditioneel leerboek'. Daarnaast is het boek geschikt voor leken met interesse in persoonlijkheidspsychologie. Het boek bestaat eigenlijk uitsluitend uit beschrijvingen van de klinische beelden van de betreffende per-

soonlijkheidsstoornissen. Er komt geen diagnostisch criterium uit de DSM aan te pas. De auteur doet geen handschoenen aan bij het bespreken van de persoonlijkheden. Zo vult Van der Does de DSM-clusters A, B en C in als respectievelijk lastpakken, angsthazen en buitenbeentjes. Na een korte inleiding wordt allereerst de narcistische persoonlijkheid onder de loep genomen. De toon wordt al snel gezet met opmerkingen als 'Voor de klasieke narcist gaat het dus om bewondering en macht, een partner is slechts een instrument om dat te bereiken' (p. 15). Vervolgens worden de oortjes van de theatrale persoonlijkheid (ook bekend als hysterie) gewassen. Nadat de typische hysterica is omschreven als een voor haar leeftijd te uitdagend geklede vrouw met te veel make-up die een scala aan heftige en vluchtige emoties beleeft, wordt ze acht pagina's verderop geadviseerd om vooral contacten te onderhouden met lotgenoten - dat bespaart alle andere mensen weer een hoop misere. Ook de daaropvolgende beschrijving van de antisociale persoonlijkheid laat weinig ruimte voor misverstanden. Waar een narcist een emotionele ijskast is, is een antisociaal een emotionele vrieskast, die de mensheid in twee helften pleegt te verdelen: enerzijds mensen die misbruik van je proberen te maken tenzij je ze voor bent en hun misbruikt, anderzijds mensen die te zwak zijn om misbruik van je te maken en die het daarom verdienen om zelf misbruikt te worden. En wat te denken van de borderliners die in een relatie 'de uitbuitende partij zijn van een goedbedoelende maar veel te bange partner, die ze onder bedreiging van suicide alle hoeken van de kamer laten zien'(p. 70).

Maar ook afhankelijke persoonlijkheden kunnen behoorlijk irritant zijn, omdat ze niets zelfstandig durven aan te pakken, en als ze dat bij wijze van uitzondering toch doen, het geheid misgaat.

Vervolgens worden in het zevende hoofdstuk de minpunten (extreem perfectionisme, twijfelen, gierigheid) en weinige pluspunten (werkmotivatie, betrouwbaarheid) van de obsessief-compulsieve persoonlijkheid besproken. De laatste persoonlijkheid waaraan een afzonderlijk hoofdstuk is gewijd, is de vermijdende persoonlijkheid. De drie bizarre persoonlijkheden (oftewel de buitenbeentjes: de paranoïde, schizoïde en schizotypische persoonlijkheden) worden namelijk tezamen in een hoofdstuk besproken. Waarom deze categorie er relatief bekaaid vanaf komt, is niet duidelijk. Alhoewel, het volgende citaat met betrekking tot de schizotypische persoonlijkheid mag er toch ook zijn: 'Ze bieden zich bijvoorbeeld aan als helderziende, genezer of anderszins paranormaal begaafde. Daarmee is zeker niet gezegd dat iedereen die denkt paranormaal begaafd te zijn, eigenlijk schizotypisch is - maar het kan wel helpen' (p. 132). U bent gewaarschuwd. In het afsluitende hoofdstuk krijgt de lezer enkele algemene en belangrijke wetenswaardigheden mee. Allereerst gaat de auteur kort in op mogelijke oorzaken van persoonlijkheidsstoornissen, met name op het nature-nurture-debat. Daarbij belicht hij de moeilijkheden en beperkingen van onderzoek naar oorzaken van persoonlijkheidsstoornissen. Verder helpt hij in dit hoofdstuk de mythe uit de wereld dat persoonlijkheidsstoornissen onbehandelbaar zouden zijn. Ook persoonlijkheden en stoornissen daarin kunnen worden bijgeschaafd. Dat kan dan met name door het aanleren van sociale vaardigheden (bijvoorbeeld in geval van een vermijdende persoonlijkheid), of door het veranderen van basale denkpatronen (bij onder meer de obsessief-compulsieve persoonlijkheid). De belangrijkste les die Van der Does uitdeelt, wordt pas in het laatste hoofdstuk geëxpliciteerd, maar zit ook reeds verpakt in de eerdere hoofdstukken en houdt in dat persoonlijkheidsstoornissen niet zo exotisch zijn als sommigen wellicht denken. Aan het einde van het boek waarschuwt hij dan ook dat het niet zorgwekkend is als de lezer zich in een of meerdere van de beschreven persoonlijkheden denkt te herkennen. Wij hebben allemaal wel enkele antiso-

ciale, narcistische, of schizoïde trekjes en daar is niets mis mee. Vandaar dat de auteur ervoor heeft gekozen om niet in de eerste plaats te spreken over persoonlijkheidsstoornissen, maar over persoonlijkheden die in extreme kunnen uitgroeien tot stoornissen. Daarmee wordt de vloeiende overgang van normale persoonlijkheidstrekken naar pathologische symptomen benadrukt. Tegelijkertijd komt in de beschrijving van de verschillende persoonlijkheden de overlap en dus specificiteit van de symptomen tot uitdrukking. Zo kan het ernstig vastklampen aan een partner zowel een symptoom van een afhankelijke persoonlijkheid als van een vermijdende persoonlijkheid zijn. Ook de theatrale en de borderline persoonlijkheden zijn niet altijd even gemakkelijk van elkaar te onderscheiden.

Zoals gezegd, is het boek eigenlijk een verzameling beschrijvingen van klinische beelden van de tien persoonlijkheidsstoornissen uit de DSM. De auteur beschrijft echter niet zozeer stoornissen, maar vooral de alledaagse pendanten daarvan. De beschrijvingen zijn vaak bijzonder raak en pakkend. Bovendien is de schrijfstijl uiterst humoristisch. Van der Does schrijft over persoonlijkheden alsof hij het over zeldzame apen in een dierentuin heeft. Zo komen de termen 'exemplaren' (als verwijzing naar mensen met een bepaalde persoonlijkheid) en 'vindplaatsen' veelvuldig voor. Hoewel het steeds om andere mensen gaat, houdt de auteur de lezer ook zelf een keiharde spiegel voor - iedereen herkent zichzelf immers in een of meerdere van de geschetste persoonlijkheden. Ondanks de scherpe toon, wordt de auteur niet al te moralistisch, enkele passages uitgezonderd zoals op pagina 51 waar hij ten strijde trekt tegen de leegheid van soapseries en dating-shows.

Hoewel de inhoud van het boek stoelt op het weinige wetenschappelijke onderzoek dat terzake voorhanden is, telt het boek geen enkele referentie en is het in die zin dus geen wetenschappelijk werk. In plaats van referenties bevat dit boek echter iets beters, te weten een ruime collectie tekeningen van Peter van Straaten. Elk hoofdstuk en daarmee dus elke persoonlijkheid wordt opgevrolt

door meerdere tekeningen, die een pijnlijk duidelijke illustratie vormen van hetgeen in de tekst wordt betoogd. Het boek telt 148 pagina's waarvan er niet minder dan 88 in beslag worden genomen door evenzoveel tekeningen. Op een enkele minder geslaagde tekening na, geldt dat er een ongelofelijk sterke interactie tussen tekst en tekening ontstaat. De tekeningen zijn op zichzelf al grappig en verduidelijken en verlevendigen de tekst in hoge mate. Andersom geldt echter eveneens dat de tekst een nieuwe interpretatie aan de tekeningen meegeeft. Hoewel misverstanden over de tekeningen toch al zo goed als uitgesloten waren, zijn deze genummerd en wordt in de tekst aangegeven welke tekening op welk moment geraadpleegd moet worden. Zoals gezegd, geen referenties maar tekeningen. De combinatie van tekst en tekening is een gouden vondst. Ik heb een keer ervaren wat er gebeurt indien dit boek in een groepje mensen terecht komt. Dat kan het best worden vergeleken met een scene uit 'Lord of the rings'. Dat wil zeggen: het boek oefent dezelfde aantrekkingskracht op mensen uit als de ring op Smeagol. Zojuist nog normaal participerende groepsleden verworden binnen een minuut tot autistische lezers. Weinig kans dat ze binnen een half uur nog eens opkijken uit hun boek, laat staan dat ze het vrijwillig afgeven. Dat zegt waarschijnlijk niet zoveel over de tekst, maar meer over de tekeningen. Maar die tekeningen vergroten wel de kans dat het boek ook echt gelezen wordt en dat is goed nieuws, want wie het boek uitleest (dat kan in een paar uur) heeft speldenwijs een hoop mensenkennis en zelfkennis tot zich genomen.

Mr.dr. E. Rassin is als universitair docent werkzaam bij de Faculteit der Sociale Wetenschappen (Instituut Psychologic) en de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Erasmus Universiteit, postbus 1738,3000 DR Rotterdam. Hij is tevens redacteur van De Psycholoog. E-mail: <rassin@fsw.eur.nl>.

Literatuur

American Psychiatric Association (APA) (2000). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4th edition, Text Revision (DSM-IV-TR)*. Washington: APA.